

WITHDRAWAL OF THE MARRIAGE AGREEMENT

Giuldan Erkianova

Faculty of law, "Angel Kanchev" University of Ruse

Tel.: 0897575685

E-mail: gerkianova@uni-ruse.bg

Abstract: *The marriage contract is a new legal institute in Bulgarian family law. It is regulated by Family code in 2009 year. Art. 18 of the Code regulate three types of property relations between spouses: legal regime of intercommunity, legal regime of separation and marriage contract. For the first time people can self-regulate their property relations in civil marriage with a contract. Each bilateral contract can be terminated. The marriage contract also can be terminated (art. 42 of the Family code). In this report it is been considered conditions for terminate the marriage contract.*

Keywords: *marriage contract; termination; family law; property relations; conditions*

ВЪВЕДЕНИЕ

Брачният договор е сравнително нов правен институт в българското законодателство, получил уредба със Семейния кодекс от 2009 г.²²⁶ (в сила от 1.10.2009 г.). Вече с над десетилетното си съществуване той продължава да поражда редица въпроси, свързани с неговото сключване, вписване, съдържание, изпълнение, неизпълнение, прекратяване и т.н. Всичките не биха могли да се обхванат от настоящото изложение, поради това съжденията ще бъдат насочени към определен аспект от битието на брачния договор – неизпълнение на задълженията и възможността за неговото разваляне по съдебен ред, щом са налице законовите предпоставки за това. В законодателството липсва легално определение на брачния договор. В теорията той се определя като договор между бъдещи и настоящи съпрузи, с който те уговарят взаимните си права и задължения с имуществен характер, с което уреждат всички или някои имуществени отношения помежду си във връзка със сключването на брака, по време на брака и след неговото евентуално прекратяване²²⁷. Законодателят в чл. 42, ал. 2 от СК постановява, че той би могъл да бъде развален по съдебен ред, като препраща към чл. 87, ал. 1 от Закона за задълженията и договорите²²⁸. Правната уредба на развалянето на брачния договор е твърде лаконична, като се разчита на правилното тълкуване и прилагане на нормите, и се държи сметка за деликатната материя, която е призван да уреди.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Развалянето е институт, който е приложим при двустранните договори, като се цели разкъсване на правното отношение, когато неговото съществуване вече е безпредметно. Той е краен способ, който може да се приложи само при определени предпоставки, регламентирани от закона. Биха могли да се групират на материални и процесуални, като някои от тях намират пълно проявление и при развалянето на брачния договор, а други не се прилагат предвид спецификата му. Към общите предпоставки, уредени в чл. 87, ал. 1 от ЗЗД, СК прибавя и специални такива.

Материални предпоставки

Първата предпоставка за развалянето на брачния договор е той да е действителен. Нищожни договори не могат да бъдат разваляни, тъй като те не са годни да породят правните последици, с които законът ги свързва. Възниква въпросът, дали може да бъде развален един унищожаем брачен договор? На този въпрос следва да се отговори положително, тъй като унищожаемите договори, включително и брачният, породят всички присъщи им правни последици, докато

²²⁶ В изложението за краткост ще се използва съкращението СК.

²²⁷ Вж. Ненова, Л., Семейно право, Книга първа. С., 2009, с. 392 – нова редакция по СК от 2009 г. от М. Марков. В същия смисъл Станева, А., Брачният договор, Второ допълнено и преработено издание, 2011, с. 20

²²⁸ За краткост ще се използва съкращението ЗЗД.

не бъдат унищожени²²⁹. Още повече, че правото да се унищожи договорът принадлежи на страната, чиято воля е опорочена, която може да не упражнява правото си, но и същевременно виновно да не изпълнява. Да се отрече възможността на другата страна да развали договора не би било справедливо разрешение, което да съответства на духа на закона. Обратното обаче не би могло да е вярно. След като един брачен договор е развален по съдебен ред, не би следвало да може да се иска неговото унищожаване предвид това, че и при двете хипотези действието на брачния договор се преустановява за в бъдеще. Ако се допусне унищожаването на един вече развален брачен договор, едва ли ще може да се постигне нещо повече като правна последица. Всичко казано важи, когато е налице сключен брак и действието на брачния договор не е отложено във времето. Поставя се въпросът – може ли да се развали брачен договор, когато все още не е сключен брак между бъдещите съпрузи или макар и да е сключен, действието на договора е поставено под отлагателно условие по тяхна воля? Брачният договор е акцесорен на брака, т.е. той проявява всички свои правни последици, ако и когато има сключен брак между съпрузите. Следователно, след като брачният договор не е в състояние да поражда права и задължения преди сключването на брака, няма как да е налице изпълнение или неизпълнение, а от тук и развалянето на договора не би могло да е възможно. Същото важи и за договора, който е сключен по време на брака и чието изпълнение е отложено във времето по волята на съпрузите. Не така стоят нещата, когато бракът е прекратен. Разбира се, предвид акцесорността на брачния договор, последният също преустановява своето действие с прекратяването на брачната връзка. Но това не се отнася за клаузите, които „преживяват” брака – тези които са предназначени да уредят имуществените отношения между съпрузите при евентуално му прекратяване. Щом тази част от договора продължава да действа, следователно и задълженията, които поражда, могат да не бъдат изпълнени виновно, което от своя страна може да доведе до развалянето му²³⁰.

Всеки един договор се сключва, за да се изпълнява. С изпълнението се постига целения от страните резултат и правната връзка между тях се прекратява по един нормален и желан от законодателя начин. Неизпълнението на договорното задължение представлява отклонение от нормалното развитие на правното отношение, което се изразява в неосъществяване на целения с договора резултат. Именно то е уредено от законодателя като предпоставка за развалянето на договорите. Неизпълнението може да е пълно или неточно, като последното може да е отклонение от резултата в количествено отношение (частично изпълнение), качествено отношение (лошо изпълнение в тесен смисъл) или във времево отношение. Всяко друго неточно изпълнение също се определя като лошо изпълнение. Когато изследваме брачния договор през призмата на неизпълнението, възниква въпросът – възможно ли е пълно неизпълнение? Възможно ли е единият от съпрузите да не е осъществил нищо от това, което дължи или да го е осъществил, но толкова неточно, лошо или толкова забавено, че това изпълнение да е безполезно за другия съпруг? Предвид правната природа на брачния договор, който е комплексен и с продължително изпълнение, на пръв поглед, отговорът е отрицателен. За неизпълнение изобщо не може да става дума при клаузите, за чието изпълнение не е необходимо каквото и да било поведение на съпрузите. Такива са клаузите, които уреждат имуществения режим на правата, придобити по време на брака, някои имуществени последици при развод и др. Те се изпълняват автоматично. При другите клаузи, чието изпълнение изисква определено поведение, ще сме изправени най-често пред хипотезата на неточно изпълнение, например ако не се изпълнява едно или повече задължения. Все пак не е изключено да е налице пълно неизпълнение, като следва да се прецени във всеки конкретен случай в зависимост от това – в какво се изразява неизпълнението, както и от уговорките между съпрузите. Както вече беше посочено, неточното изпълнение ще е по-често срещаната хипотеза, като могат да се проявят всички негови форми. Например, ще е налице забава, когато е уговорено задължение за плащане не ежесечна издръжка от единия съпруг на другия и задължението не се изпълни

²²⁹ В този смисъл Машев, Кр., Неизпълнение на договора, С., 2015, с. 385, в съавторство с П. Голева, Т. Калчева, С. Кюркчиев, Г. Хорозов.

²³⁰ Вж. Марков, М., Брачният договор – една модерна необходимост. Общество и право, 2007, бр.3, стр. 25

своевременно. Същото се отнася и когато съпрузите са уредили участието си в задълженията. Лошо изпълнение също е мислимо, когато с договора е прехвърлено право на собственост върху вещь с недостатъци или се прехвърля чужда вещь. Частично изпълнение ще е налице, когато има отклонение от уговореното в брачния договор в количествено отношение. Например, не се изпълняват част от клаузите или една клауза. При всички случаи преценката следва да е конкретна, в зависимост от проявилата се житейска ситуация. Всяка една форма на неизпълнение би могла да доведе до разваляне на договора. Но трябва да се има предвид, че неизпълнената част не трябва да е незначителна (чл. 87, ал. 4 от ЗЗД). При брачния договор следва да се отчете доколко неизпълнението е съществено с оглед на това, че съдържанието му, макар и пропито с имуществени елементи, може да включва най-различни клаузи. Преценката се отнася до това, доколко неизпълнението на една част от договора би рефлектирало на останалата част и дали това неизпълнение е съществено, за да се допусне разваляне на договора²³¹? Ако това неизпълнение е съществено, искът ще бъде уважен. Ако е несъществено – искът ще бъде отхвърлен. Преценката е конкретна и принадлежи на съда.

Следващата предпоставка, уредена от чл. 87, ал. 1 от ЗЗД, към който препраща чл. 42, ал. 2 от СК, е наличие на вина за неизпълнението. В гражданското право общият принцип, приложим както при деликтната, така и при договорната отговорност е, че вината се предполага до доказване на противното. Приложима ли е тази презумпция и при неизпълнението на брачния договор? Имайки предвид, че той е призван да уреди имуществени отношения между съпрузите и възприетото от законодателя съответно препращане към чл. 87, ал. 1 от ЗЗД, би следвало да се приеме, че вината на съпруга за неизпълнението на договора се предполага до доказване на обратното. Тук не става дума за прилагане по аналогия, което е недопустимо при презумпциите, а за съответно препращане към разрешенията на гражданското законодателство. Също така, може да се постави следният въпрос – припокрива ли се вината на съпруга за неизпълнението на брачния договор с вината за дълбокото и непоправимо разстройство на брака? За да може да се отговори на този въпрос, първо трябва да се даде отговор на друг – дали и доколко нарушаването на брачния договор може да се квалифицира като дълбоко и непоправимо разстройство на брака? В теорията е застъпено становище, че неизпълнението на договора, независимо дали е довело до развалянето му, може да бъде основание за дълбоко и непоправимо разстройство на брака и развод по вина на неизправната страна²³². Все пак, трябва да се държи сметка за това, че между съпрузите освен имуществени отношения съществуват и неимуществени такива. Въпреки че двата вида съпружески отношения съществуват паралелно и оказват влияние едно на друго, не би трябвало нарушаването на задължения от имуществен характер да е в състояние да доведе до дълбоко и непоправимо увреждане на брачната връзка. Неизпълнението им по-скоро би могло да бъде последица от други факти, довели до необратимо и непоправимо разкъсване на съпружеската общност. Следователно и вината за неизпълнението на клаузи на брачния договор не би могла да се отъждестви с вината за дълбокото и непоправимо разстройство на брака. Освен това, както вече беше отбелязано, вината при нарушението на договора се предполага, докато вината за разстройството на брачната връзка подлежи на доказване²³³.

Макар и в чл. 87, ал. 1 от ЗЗД изрично да не е посочено, че страната, която иска разваляне на договора, трябва да е изправна, преобладаващото мнение в литературата и съдебната практика е, че изправността е елемент от фактическия състав, за да може да възникне правото на разваляне. Изправна е онази страна, която е изпълнила своето задължение или поне е проявила готовност да изпълни²³⁴. При развалянето на брачния договор за изправност може да става дума само при онези клаузи, при които и за двамата съпрузи възникват права и задължения. Брачният договор е двустранен по правната си природа, но може да включва и уговорки, чието основание е *donandi causa*. Тези уговорки са едностранни по своя характер и

²³¹ В този смисъл Станева, А., Брачният договор, Второ допълнено и преработено издание, С., 2011, с. 103

²³² Вж. Марков, М., Брачния договор – една модерна необходимост. Общество и право, 2007, бр. 3, с. 23

²³³ Вж. Ненова, Л., Вината в българското семейно право – същност, прояви, последици, 1983, с. 36.

²³⁴ Вж. Кожухаров, А., Облигационно право, Общо учение за облигационното отношение, С., 2002, с. 367. Обратно Калайджиев, А., Облигационно право, Обща част, Шесто издание, С., 2013, с. 376

само тяхното изпълнение, считам, че не би могло да доведе до развалянето на договора. Щом като само единия съпруг има задължения, а другия само права, изправността се изключва. При изпълнение в тези случаи по аналогия на закона биха могли да се приложат разрешенията на договора за дарение, за заем за послужване или заем за потребление и т.н., в зависимост от естеството на уговорките. Ако се приеме обратното – брачният договор да може да се развали и при изпълнение на едностранни клаузи, това ще противоречи на същността на правото на разваляне.

Специална материалноправна предпоставка е уредена в чл. 42, ал. 2 от СК – правото да се иска разваляне на договора да не противоречи на принципите на СК и на добрите нрави. Принципите на СК представляват основни начала, върху които е изградена цялостната уредба на семейните отношения и са посочени в чл. 2 от СК. Те пронизват всички институти на семейното право, но има и такива, които изрично не са посочени в чл. 2, но намират пълно проявление при уредбата на даден институт, например принципите за стабилност и истинност на произхода, моногамност на брака и др. В чл. 42, ал. 2 от СК е употребен изразът „принципите на този кодекс”, т.е. не е налице изрично препращане към чл. 2 от СК, където са изброени само общите за всички институти принципи. Следователно искането да се развали брачният договор може да влезе в противоречие както с общите принципи, така и със специалните за дадени институти. Нещо повече – развалянето на брачния договор може да се окаже в разрез не само с принципите на семейното право, но и с добрите нрави. Последните представляват неписани правила, които се прилагат в дадено общество. Развалянето на договора не трябва да противоречи на почтеността, честността, благоприличието, които се явяват градивни елементи на събирателното понятие „добри нрави”. Поставяйки изискването развалянето на брачния договор да не противоречи на принципите на СК и на добрите нрави, законодателят всъщност подчертава спецификата на брачния договор и възприема съответното препращане към чл. 87, ал. 1 от ЗЗД. Той е договор на семейното право и обслужва интересите на съпрузите сами да уредят имуществените си отношения. Макар и по своята правна природа да представлява двустранен договор, той урежда специфична и деликатна материя, като това следва да се отчете много внимателно и да се подходи предпазливо при прилагането на института на развалянето на договорите.

Съдебното решение като процесуална предпоставка

Принципното положение е, че договорите се развалят по извънсъдебен ред. Съдебното разваляне е изключение, което се прилага само тогава, когато законът го предвижда. Именно такъв подход е възприел законодателят, като в чл. 42, ал. 2 от СК е постановил, че развалянето на брачния договор може да стане по съдебен ред. Това разрешение е разбираемо, тъй като този договор е нов за българското право институт. Поради това, с цел по-голяма сигурност, преценката дали са налице елементите от фактическия състав на развалянето е предоставена на съда.

Правото на разваляне на договора е потестативно и се упражнява чрез предявяване на иск, който е конститутивен по своя характер. Законът не обвързва предявяването му с преклузивен срок. Това е нормално, тъй като извън способностите на законодателя е да предвиди кога всички правни предпоставки ще се реализират като житейски факти и ще породят правото на разваляне. Що се отнася за давностен срок, такъв също не е уреден в СК. Но е уреден в чл. 87, ал. 5 от ЗЗД, където се казва, че правото да се развали договорът се погасява с пет годишна давност. Дали този давностен срок е приложим и за развалянето на брачния договор? Отговорът на този въпрос лежи в смисъла на института на погасителната давност, включително спирането и прекратяването му. На пръв поглед следва да се даде отрицателен отговор, че погасителната давност няма да се приложи, съобразявайки правилото на чл. 115, ал. 1, б. „в” от ЗЗД, където се посочва, че давността спира да тече между съпрузи. Брачният договор е акцесорен на брака, той обслужва част от съпругеските отношения и преустановява своето действие (освен някои клаузи) с прекратяване на брака. При буквалното тълкуване на разпоредбите приложимостта на института на давността при развалянето на брачния договор се изключва, поне докато трае бракът. На пръв поглед това е така, но законите не бива да се откъсват от техния смисъл и да се прилагат буквално, в противен случай

резултатът най-малкото би бил несправедлив. Съображенията за спирането на давността между съпрузи са от етично естество, тъй като се приема, че е противно на морала да се водят определени иски помежду им. Приема се, че настъпва деюридизация на определени отношения, докато лицата са в брак. Но след като съпрузите сами са избрали да облекат отношенията си във формата на брачен договор и са конкретизирали задълженията си, то те са придали правна значимост на тези отношения²³⁵. Законодателят е признал тази правна значимост, като е предоставил на съпрузите възможността да разкъсат правната връзка, когато договорът виновно не се изпълнява. Следователно приложението на нормата на чл. 115, ал. 1, б. „в” ще се изключи предвид естеството на тези отношения и правото да се иска разваляне на брачния договор ще се погаси с изтичането на пет годишния срок. В противен случай ще се стигне до ситуация, при която, докато трае бракът, договорът да може да се разваля без ограничения във времето, а след като се прекрати – в частта, която действа след прекратяването на брака, правото на разваляне да се погаси с пет годишен срок.

Процесуално легитимиран да предяви иск за разваляне е съпругът, който твърди, че другият съпруг виновно не изпълнява клаузите на брачния договор. Легитимиран да отговаря по предявения иск е другият съпруг. Производството се развива по реда на общия исков процес, като съдът проверява дали са налице материалните предпоставки за развалянето на договора. След като се увери в наличието им, постановява съдебно решение, с което допуска развалянето на брачния договор. След влизането си в сила съдебното решение, с което се уважава искът, проявява своето конститутивно действие – настъпва правна промяна в правната сфера на страните. Според чл. 42, ал. 2, изр. второ от СК тази правна промяна настъпва *ex nunc*. Договорът преустановява своето действие за в бъдеще. Това е разбираемо предвид естеството на съпружеските отношения, които са трайни, а задълженията – повтарящи се във времето. За това и развалянето на договора занапред е уместно разрешение. От друга страна, по такъв начин в по-висока степен се защитават интересите на третите лица, чиито права, придобити при действието на брачния договор не са застрашени от отпадане при евентуалното му прекратяване.

Сключеният брачен договор подлежи на вписване в регистъра на имуществени отношения на съпрузите (чл. 39, ал. 3 и 4 от СК). Вписването има декларативно действие и оповестява третите лица за наличие на брачен договор между съпрузите. Логично е съдебното решение, с което се допуска развалянето му, също да подлежи на вписване. Да, но такова правило липсва в законодателството. Всъщност проблем не възниква, когато лицата сключат нов брачен договор. След като вече има един развален брачен договор и сключен втори, то ние сме в хипотезата на съществуващ брак между страните. В този случай, по силата на чл. 25, ал. 5 от Закона за нотариусите и нотариалната дейност нотариусът служебно ще представи договора за вписване в регистъра в деня на нотариалното удостоверяване. Проблем не възниква и когато съпрузите са избрали един от двата законови режима по надлежния ред и са представили нотариално заверена декларация за избора на длъжностното лице по гражданското състояние. В случая вписването на избрания режим в регистъра се извършва служебно. Но проблем е налице, когато съпрузите не са избрали законов режим или макар и да са избрали, не са изпълнили задължението си да уведомят длъжностното лице при съответната община/кметство за новоизбрания режим или за прекратяването на договора. Изправени сме пред хипотезата, при която в електронния регистър все още ще е вписан вече развалиният по съдебен ред брачен договор, а фактически в отношенията между съпрузите и третите лица ще е приложим законовият режим на общност. Например, едно лице без особени затруднения би могло да бъде заблудено, като сключи договор с вещно-прехвърлително действие, разчитайки на регистрирания (а защо не при недобросъвестност на съпруга и представения) брачен договор, и се окаже, че всъщност съпругът прехвърлител няма право самостоятелно да се разпорежда с правото – предмет на придобиване. Оказва се, че третото лице, макар и да е положило най-голяма грижа, остава без правна защита, ако неучаствалия в сделката съпруг реши да я атакува. Тази празнота едва ли би могла да бъде преодоляна без

²³⁵ В този смисъл Станева, А., Брачният договор, Второ допълнено и преработено издание, С., 2011, с. 87

законодателно разрешение. С цел защитата на третите лица, които лесно биха могли да бъдат подведени, законодателната намеса в случая е наложителна²³⁶.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Брачният договор е едно нововъведение в българското законодателство, което все още „узрява“ и „търси“ своето място в правоприлагането. В настоящото изложение се направи опит да се внесе малко повече яснота за развалянето на брачните договори, предвид съответното препращане на чл. 42, ал. 1 от СК към чл. 87, ал. 1 от ЗЗД. Предлагайки своето виждане, авторът се надява да допринесе за по-честата приложимост на тези договори в практиката, като се преодолеят непълнотите в законовата уредба.

Изследванията са подкрепени по договор на Русенски университет "Ангел Кънчев" с № BG05M2OP001-2.009-0011-C01, „Подкрепа за развитието на човешките ресурси в областта на научните изследвания и иновации в Русенски университет "Ангел Кънчев", финансиран по Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014-2020”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз“.

REFERENCES

- Staneva, A., 2011. The marriage contract. Sofia: Ciela press (Оригинално заглавие: Станева, А., 2011. Брачният договор. София: Издателство „Сиела“.)
- Nenova, L., 2009. Family law. Second book. New editing from Markov, M., Sofia: Sofi-R press (Оригинално заглавие: Ненова, Л., 2009. Семейно право. Книга втора, Нова редакция от Марков, М., София: Издателство „Софи-Р“)
- Markov, M., 2007. The marriage contract – one modern necessity. Journal Society and law, number 3, Sofia (Оригинално заглавие: Марков, М., 2007, Брачният договор – една модерна необходимост. Сп. Общество и право, бр. 3, София)
- Nenova, L., 1983. The guilt in Bulgarian family law. Sofia: Science and art press (Оригинално заглавие: Ненова, Л., 1983. Вината в българското семейно право. София: Издателство „Наука и изкуство“)
- Dimitrov, Kr., 2017. Marriage contracts and divorce agreements under art. 51 of the Family code. Journal Notary bulletin, Sofia (Оригинално издание: Димитров, Кр., 2017. Брачни договори и споразумения на съпрузите при развод по взаимно съгласие по чл. 51 СК. Сп. Нотариален бюлетин, София)
- Goleva, P., Kalcheva, T., Kiurkchiev, S., Mashev, Kr., Horozov, G., 2015, Default of contract. Sofia: Work and law press (Оригинално заглавие: Голева, П., Калчева, Т., Кюркчиев, С., Машев, Кр., Хорозов, Г., 2015. Неизпълнение на договора, София: издателство „Труд и право“)
- Kalaidjiev, A., 2013. Contract law. Common part. Sofia: Sibi press (Оригинално заглавие: Калайджиев, А., 2013. Облигационно право. Обща част. София: Издателство „Сиби“)
- Kojuharov, A., 2002. Contract law. General lessons for bond relation. Sofia: Iurispres press (Оригинално заглавие: Кожухаров, А., 2002. Облигационно право. Общо учение за облигационното отношение. София: Издателство „Юриспрес“)

²³⁶ Така и Димитров, Кр., Брачни договори и споразумения на съпрузите при развод по взаимно съгласие по чл. 51 СК, Правна същност и последици. Нотариален бюлетин, 2017, с. 34
Виж също и Станева, А., Брачният договор, С., 2011, с. 106